

УДК 811.161.2'366.542(045)
DOI 10.31494/2412-933X-2019-1-9-200-208

**THE SPECIFICITY OF THE INTERNAL NON-
MORPHOLOGIZED TRANSPOSITION OF A CASE
HEMISPHERE IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE
(GENITIVE CASE)**

**СПЕЦИФІКА ВНУТРІШНЬОЇ
НЕМОРФОЛОГІЗОВАНОЇ ТРАНСПОЗИЦІЇ ВІДМІНКОВОЇ
НАПІВПЕРИФЕРІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
(РОДОВИЙ ВІДМІНОК)**

VIKTORIIA DATSIUK,

Lecturer

<https://orcid.org/0000-0002-3225-2902>

datsyk8229@ukr.net

ВІКТОРІЯ ДАЦЮК,

викладач

OLENA HONCHARUK,

Candidate of Pedagogical Sciences

<https://orcid.org/0000-0001-8777-089X>

super_lenagoncharuk@ukr.net

ОЛЕНА ГОНЧАРУК,

кандидат педагогічних наук

Lutsk Pedagogical College

✉ 36 Voli St.,

Lutsk, Volin region, 43000

Луцький педагогічний коледж

✉ просп. Волі, 36,

м. Луцьк, Волинська область,
43000

*Original manuscript received: August 17, 2019
Revised manuscript accepted: September 25, 2019*

ABSTRACT

The grammatical structure of modern languages, including Ukrainian, is characterized by a system of grammatical categories, that are represented on many tiers of the language structure and have a role of the nuclear components in the language organization.

The article deals with modern problems of the category of Nouns Case, in particular the genitive case. It is determined that linguists stood at different positions in understanding of the peculiarities essence of the genitive case functioning. The semantic-syntactic complexity of the genitive case has been found. It is based, most of all other forms, on transpositional relations with other grammars. It is outlined that the adjective genitive case may depend on the comparative adjective predicats of the quality-relation, the adverbial predicats of the quality-relation, the predicats of the quantity-relation, and the state-relation, while being in right-sided valence. It is characterized that in sentence structures with a superlative predicate, along with the object of comparison, one can often use the object itself, which has a restrictive value and is associated with the predicate nonsignificant, peripheral valence connection. Such an additional component is characterized by the least degree of need. Occasionally, constructions with a prepositional genitive case of nouns, which is representative of subjective syntaxema, occur in speech. The genitive with the semantics of the subject is attested in constructions with verbs of sufficiency / insufficiency. The specificity of the characterized component is to express a sense of physical or moral-mental sufficiency / insufficiency of something necessary or desired.

It is noted that in the modern Ukrainian language, the genitive case is the only morphological variant of subject syntaxema, which is part of the valence framework of comparative and superlative predicates of number-relation. With such functioning, the case ending of the genitive case is supplemented by quantitative modifications, namely the semantics of uncertainty.

It is revealed that the genitive grammeme in the case of secondary functioning is attested in the object and subject semantic-syntactic positions that make up the center of transitive forms of the genitive. The periphery is structured by genitive components that represent the syncretism of the subject and the predicate, as well as locally syntaxema.

Keywords: *non-morphologized transposition, case half-periphery, case, object, subject, sentence, genitive case.*

У сучасній лінгвістиці проблема дослідження мовної діяльності, вивчення мови в динаміці її реального функціонування посідає центральне місце. Такий підхід зумовлює зацікавлення щодо питань загальної теорії граматичної будови мови, структурного та семантичного аналізу явищ граматики. Особливо значущий опис значеннєвої мотивованості морфологічних одиниць, співвідношення в них семантичного й формально-граматичного аспектів, визначення специфіки їхньої внутрішньоструктурної й зовнішньоструктурної взаємодії та взаємозв'язку з іншими мовними рівнями. У цьому руслі надзвичайної актуальності набуває дослідження специфіки функціонування та семантичної спеціалізації іменникових форм як елементів мовної системи.

Грамматичний лад сучасних мов, зокрема й української, характеризує система граматичних категорій, що, виконуючи роль ядерних компонентів мовної організації, репрезентовані на багатьох ярусах мовної структури. За специфікою реалізації категорійної семантики граматичні категорії поділяють на морфологічні, синтаксичні, словотвірні (Костусяк, 2012), а за особливостями членування категорійної ознаки їх диференціюють на модифікаційні й класифікаційні, прикметною рисою яких постає фіксованість і постійність певного значення. У сучасній українській мові класифікаційною вважають категорію роду іменника, до сфери словозмінних зараховують число та відмінок іменникових форм.

Провідна тенденція розвитку сучасної лінгвістики полягає в дослідженні механізму функціонування мовних одиниць з огляду на їхні структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості. Керуючись такими пріоритетами, за аналізу окремих компонентів учені все частіше акцентують увагу на необхідності залучення кількох рівнів мови. Указаний підхід доцільно застосувати й до грамем категорії відмінка іменника, оскільки він дає змогу акцентувати увагу на функційній специфіці цих мовних одиниць, зокрема їхніх диференційних ознаках, засобах вираження та розгляду на тлі комунікативно-синтаксичної структури речення. Особливе зацікавлення в цьому плані становлять відмінкові форми та прийменниково-відмінкові комплекси, що перебувають поза сферою специфічного для них функціонування, беручи активну участь у реалізації різноманітних, не властивих їм

позицій. Уживання аналізованих компонентів у вторинній відмінковій сфері дає змогу розглядати їх на тлі різних функційних перетворень, що відбиває взаємозумовленість та системність багатьох мовних ярусів.

Великий внесок у теорію відмінків і з'ясування їхньої складної семантико-граматичної природи зробили О. О. Потебня, Р. Якобсон, Є. Курилович, Е. Бенвеніст, Ч. Філмор, А. Вежбицька та ін. У сучасному українському мовознавстві функційний підхід до вивчення граматики й категорії відмінка активно застосовують М. Я. Плющ, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, Н. М. Костусяк та ін.

У традиційній лінгвістиці відмінки поділяють на дві групи: прямий, у ролі якого виступає називний відмінок, і непрямі – родовий, давальний, знахідний, орудний і місцевий відмінки. І. Р. Вихованець вказує, що компоненти відмінкової системи розташовані в порядку від вищого до нижчого, тобто вони ієрархічно структуровані й мають різний граматичний ранг. У межах цієї системи мовознавець виділяє чотири зони: центральну, напівцентральну, напівпериферійну й периферійну, кожна з яких уміщує різну кількість відмінків, розрізняється можливостями репрезентації категорії відмінка, характером зв'язку з предикатом, діапазоном семантико-синтаксичних і формально-синтаксичних функцій, парадигмою функційних еквівалентів, транспозиційними відношеннями, лексичним наповненням відмінкової позиції та ін. (Вихованець, 2001: 10-16). Центр відмінкової системи сучасної української літературної мови становлять називний і знахідний відмінки. Грамему родового І. Р. Вихованець кваліфікує як таку, що вирізняється абсолютною транспозиційною спрямованістю й структурує напівцентральну відмінкову сферу. Межею між центром і периферією виступає також давальний відмінок, але він на відміну від родового тяжіє до периферійності, тому йому надано статусу напівпериферійного. До складу периферійних І. Р. Вихованець зараховує орудний і кличний, оскільки вони або займають периферійні формально-синтаксичні позиції в реченні, або виражають нецентральні семантико-синтаксичні функції, або є похідними від інших відмінків, або доповнюють окремі позиції невідмінковими семантичними нашаруваннями (Вихованець, 1987).

У сучасній українській літературній мові, крім називного та знахідного відмінків, вторинне функціонування характерне для граем родового й давального, що відбувається внаслідок їхнього переміщення зі своєї первинної позиції в зону інших відмінків.

Одну з найсвоєрідніших граем категорії відмінка становить родовий відмінок. Це пояснює чи не найбільшу увагу дослідників до цієї відмінкової форми. Предметом пильних зацікавлень учених є опис особливостей функціонування родового відмінка, з'ясування його семантико-синтаксичної специфіки. Спираючись на ідеї видатних попередників, зазначимо, що лінгвісти стояли на різних позиціях у розумінні суті вказаної мовної одиниці. Традиційно родовий кваліфікували як непрямий відмінок, якому притаманні специфічні зовнішні показники (флексії). Є. Курилович родовий відмінок поряд з називним і знахідним зараховував до ядра відмінкової системи (Курилович, 1962: 194-196). І. Р. Вихованець у вказаній граемі надає статусу напівцентральної (Вихованець, 2001: 10-16). Семантико-синтаксична складність родового

відмінка виявлена насамперед у тому, що він найбільше з-поміж інших відмінкових форм ґрунтується на транспозиційних зв'язках з іншими грамемами. Як зауважує І. Р. Вихованець, «з формами родового відмінка пов'язана як частиномовна, так і внутрішньовідмінкова транспозиційна спеціалізація» (Вихованець, 2001: 13). Кваліфікація родового як відмінка абсолютних транспозиційних можливостей загалом не вичерпує його семантико-синтаксичну специфіку. Як відомо, кожний відмінок охоплює низку семантико-синтаксичних функцій, із-поміж яких відрізняють первинні та вторинні. У сучасній лінгвістиці визначення центральних функцій родового становить надто складну проблему. Найчастіше специфічні особливості генітива визначають, зважаючи на його семантику. Зокрема, А. П. Грищенко підкреслює, що «основні значення родового відмінка пов'язані з вираженням чотирьох типів відношень: означальних, суб'єктних, об'єктних, обставинних (Сучасна, 1993: 258). Близькі також міркування І. Г. Матвіяса про родовий відмінок як відмінок із низкою різних значень: часу, конкретної дати, об'єкта дії, неповноти або кількісної невизначеності об'єкта, належності, присвійності, суб'єкта дії, кількості, частини від цілого, об'єкта порівняння (Сучасна, 1969: 79-80). Проте кожна з наведених концепцій зорієнтована саме на значення родового відмінка, але доцільніше зважати на його функційну специфіку, тобто на первинність семантико-синтаксичних функцій. Розглядаючи семантико-синтаксичні функції родового відмінка І. Р. Вихованець зауважує, що «у первинному функціонуванні родовий відмінок являє собою внутрішньовідмінкову семантико-синтаксичну транспозицію називного і знахідного відмінків відповідно із суб'єктною й об'єктною функціями і водночас зовнішню (частиномовну) формально-синтаксичну транспозицію в ад'єктивну сферу» (Вихованець, 2001: 14). У такий спосіб первинні семантико-синтаксичні функції родового значною мірою відрізняються від первинних семантико-синтаксичних функцій інших відмінкових форм. Ця відмінність насамперед ґрунтується на тому, що генітив цілком підпорядковується віддієслівним або відприкметниковим іменникам, а решта відмінкових граем перебуває у валентній рамці дієслова чи його еквівалента. Крім того, функціонуючи в присубстантивній позиції, родовий відмінок є носієм суб'єктності та об'єктності з нашаруванням семантики атрибутивності. Вважаємо за доцільне навести міркування Є. Куриловича про те, що грамема родового відмінка корелює з називним і знахідним, тому синтаксична функція суб'єктного генітива та об'єктного генітива є «(1) ...первинна для генітива і 2) ...генітив ґрунтується на номінативі й акузативі, узятих разом ... Суб'єктний і об'єктний генітиви слугують основою для всіх інших жививан генітива, а саме для партитивного і посесивного генітива...» (Курилович, 1962: 195-196). Відповідно до цього можемо зробити висновок, що родовий відмінок виконує суб'єктно-атрибутивну та об'єктно-атрибутивну первинні функції, пор.:...далеко позаду почувся **кінський тупіт** (В. Малик) ← *далеко позаду почувся тупіт коней*←далеко позаду тупотіли **коні** і ...Тарас ...схвильовано читав **поему «Тризна»**... (В. Дарда) → *Поема читана Тарасом* → Читання **поеми Тарасом**.

Напівпериферійний статус українського генітива великою мірою

увиразнюють його вторинні власне відмінкові значення об'єкта й суб'єкта. За такої умови він потрапляє відповідно у сферу знахідного та називного відмінків. Залежно від різних типів реченневих конструкцій І. Р. Вихованець розрізняє три об'єктні різновиди родового: «родовий квантитативної об'єктної партитивності, родовий темпоральної об'єктної партитивності і родовий власне-об'єкта» (Вихованець, 2004: 72). Родовий, що виражає квантитативну партитивність, тобто неповне охоплення предмета дією, доповнює об'єктне значення вторинною кількісною семантикою, пор.: *Старенька жінка вносила соломки* (Л. Костенко) і *Старенька жінка вносила соломку*; – *Пошукajte меду!* (В. Малик) і *Пошукajte мед*; *Кожному буде сукна на каптан* (Ю. Мушкетик) і *Кожному буде сукно на каптан*. Залежні іменники дієслівних словосполучень, що увиразнюють квантитативно-партитивну функцію родового, позначають речовину чи групу предметів, які лише в певній своїй частині зазнають дії (*вода, гриби, цибуля, ягоди, горіхи, картопля, м'ясо, сало, хліб, яблука, морква, риба, молоко, цукерки* тощо) Наприклад: *...і Леся з Квіткою напилися Довбушевої води* (С. Пушик); *Він... попросив свій традиційний обід і зовсім не традиційні для нього двісті грамів чогось міцного. Наприклад, горілки з перцем. І сала з часником до неї на закуску. А ще цибулі* (П. Загребельний); *Я принесу тобі хліба і м'яса* (П. Загребельний). У позиції опорних дієслів виступають такі дієслова: *принести, купити, набрати, насолити, насовати, напилати, взяти, дати, нагребти, набовтати, натрусити, накопати, нарізати, налити* та ін. Родовий придієслівний партитивний корелює з приіменниковим родовим цілого, частину якого називає опорний іменник. У сучасному мовознавстві дієслівні конструкції з родовим партитивним розглядають як трансформи різного типу синтаксичних структур, зокрема їх вважають наслідком згортання іменникових словосполучень з родовим цілого (Степанов, 1981: 78) *Шматок хліба лежав у торбині* → (*Ситник*) *...пошпортався в торбині, дістав звідти шматок хліба...* (П. Загребельний) → (*Ситник*) *...пошпортався в торбині, дістав звідти хліба.*

Наступним об'єктним різновидом виступає родовий власне-об'єкта, що функціонує при дієсловах *боятися, сторонитися, уникати, страхатися, сахатися, зрікатися, дочекатися* і под.: *Вона боялась осені холодної, а я боялась шуму й суєти* (Л. Костенко); *Уникай у мистецтві всього, що в житті не є прекрасне* (П. Загребельний); *...та вони, може, таки дочекаються кращих часів* (Р. Іванчук). У деяких реченнях натрапляємо також на функціонування власне об'єктного генитива із заперечною часткою *не*. Такі структури корелюють із синтаксичними конструкціями, у яких предикат звивається без *не*, а об'єкту синтаксему репрезентує знахідний відмінок, пор.: *зустрів дівчину – не зустрів дівчини, написав повість → не написав повісті*. Наприклад: *Не знає вже казок Шехерезада* (Л. Костенко); *Більшої і кращої хижки Кий не хотів* (В. Малик); *...він це не зустрічав такої свіжої краси ...* (Р. Іванчук). У сфері незначного поширення перебуває родовий прикметниковий, що входить у валентну рамку двовалентних прикметників. *До них належать предикати повний (повен), певний, свідомий, гідний, вартий, поширений, уважний, готовий, стійкий тощо, наприклад: Там повен двір любистку ...* (Л. Костенко); *Чи варта такої плати?* (Л. Костенко); *Він був уважнийдо*

мене (В. Врублевська); Твій полк уже готовий **до походу**, княже? (В. Малик); **До горя** ми звичні... (В. Сосюра).

Перебуваючи в правобічній валентності, приєднаний родовий відмінок може залежати від компаративних прикметникових предикатів якості-відношення, прислівникових предикатів якості-відношення, предикатів кількості-відношення та стану-відношення. У такий спосіб він також виступає репрезентантом об'єктної позиції: ... *Катря молодша від мене* ... (В. Яворівський); ... *слово* ... *дужче од ста гармат* (В. Шевчук); *Хлопців було більше від дівчат*; *Галині було радісніше від інших*. У мовленні як морфологічний варіант об'єкта порівняння зрідка трапляється родовий безприєднаний. Стилiстична специфіка таких форм становить виразний відтінок розмовності: *І вона біліша троянд...* (І. Драч); *Одні царівен не гірш...* (Л. Костенко); *Тітки – біліші наміток* (Л. Костенко). За безприєднаного функціонування об'єктної синтаксеми, вираженої займенниковим іменником, в останнього наявний приставний *н*, що з'являється, як відомо, лише після прийменників. Однак безприєднаний конструкції не вважають нормативними, їх трактують як своєрідний різновид прийменникових. Родовий із семантикою об'єкта порівняння перебуває також у зв'язку із суперлативним предикатом. Мовленнєва реалізація присуперлативного об'єкта порівняння найбільшою мірою пов'язана з родовим відмінком, що функціонує з прийменником *з* (*із*). Після вказаного прийменника часто стоїть займенниковий прикметник *весь*, наприклад: **З усіх Ольговичів** ... *ти ж мені найближчий* (В. Малик). Крім того, у сфері об'єктності засвідчений родовий відмінок із прийменником *серед*, наприклад: *Князь Юрій... серед людей – теж найдобріший* (П. Загребельний). В обмежених стилістичних умовах об'єктну синтаксему репрезентує родовий відмінок із прийменниками *між*, *проти*.

Сферою вживання таких конструкцій є розмовний стиль, наприклад: *Ти – найєродливіша ... між квітів ...* (В. Слапчук); *Був він прогресивніший проти (старого українського етнографічного) театру* (Ю. Смолич). У реченевих структурах із суперлативним предикатом поряд з об'єктом порівняння часто може вживатися власне-об'єкт, який має обмежувальне значення й пов'язується з предикатом неголовним, периферійним валентним зв'язком. Такому додатковому компонентові властивий найменший ступінь необхідності. Формою його вираження є родовий відмінок із прийменниками *у* (*в*), *для*, наприклад: – *Ти в мене найкраща ...* (В. Малик).

Зрідка в мовленні трапляються конструкції з прийменниковим родовим відмінком іменників, що є репрезентантом суб'єктної синтаксеми: ... *мабуть, цікаве для малоого все, що відбувається навколо* (П. Загребельний); *Його (А. Кримського) праці з українського мовознавства цінні для нас ...* (Г. Лозко); *(Озеро) чимось вабливе ... (для козаків)* (Ю. Мушкетик). Генітив із семантикою суб'єкта стану засвідчений у конструкціях із дієсловами достатності/недостатності. Специфіка вказаного компонента полягає у вираженні відчуття фізичної або морально-психічної достатності/недостатності чого-небудь необхідного чи бажаного: *Ніколи не гадала, що вистачить у неї мужності на такий плач* (П. Загребельний);

...маленьких **птиць** не вистачає сили в крильцях і в співанні (О. Довженко); *На всі ці драматичні речі, вчинки у неї не вистачило героїзму* (О. Довженко); **У неї забракло сміливості...** (Вал. Шевчук). Різновидом трансформів із родовим суб'єкта варто вважати двоскладні речення з підметом у формі інфінітива та прислівниковими предикатами якості-відношення, наприклад: **Для нього важливіше зберегти владу...** (В. Малик). Специфічною ознакою цих синтаксем є позначення ними стану особи, що супроводжується її стосунком до діяльності, процесів мислення тощо. Природу родового відмінка в граматичній системі сучасної української мови відбиває також його суб'єктна семантико-синтаксична функція, реалізована в конструкціях із предикатами кількості (*багато, чимало, мало, двоє, семеро* тощо), екзистенційними дієсловами (*бути, існувати, з'являтися* та ін.), дієсловами на позначення кількісних змін і виявів (*побільшати, меншати, поменшати, збільшитися, зменшитися, прийти* тощо), кумулятивними дієсловами (*набігти, наїхати, намножитися*) та ін. Наприклад: **Багато справ** ще у моєї доли (Л. Костенко); **Гуннів було шестеро** (В. Малик); **Наших зовсім мало** (В. Малик); **У груші був тоненький голосочок** (Л. Костенко); **Зібралось людей!** (Б. Харчук). Подані реченнєві структури засвідчують, що родовий як репрезентант суб'єктності передає додаткову кількісну семантику, у якій поєднано значення кількості та неозначеності.

Одним із різновидів суб'єкта кількісної ознаки є родовий відмінок, що реалізується в зоні валентності ступеньованих прислівникових предикатів. Такі субстанційні синтаксеми кваліфікують як суб'єкти кількості-відношення (Костусяк, 2012: 105). Аналізуючи речення зазначеного типу, зауважимо, що в сучасній українській літературній мові родовий відмінок є єдиним морфологічним варіантом суб'єктної синтаксеми, що входить у валентну рамку компаративних і суперлативних предикатів кількості-відношення, наприклад: **Дівчат більше...** (А. Дімаров); **... полонеників було ... менше** (В. Малик). За такого функціонування відмінкове значення родового доповнюють кількісні модифікації, а саме семантика неозначеності.

У сучасній українській літературній мові трапляється також семантичне ускладнення родового, що ґрунтується на синкретизмі суб'єкта й предиката. Реченнєві структури з такими суб'єктними синтаксемами утворилися внаслідок переміщення називного відмінка й появи елементів *не, нема (немає)* тощо, які виражають модифікацію заперечення, наприклад: **... Ще не було ріднішого, як ти** (Л. Костенко); **Нікого не було ріднішого, як ти Хтось був рідніший, як ти.**

Перебуваючи у валентній рамці процесуально-локативних предикатів, грамама родового може вказувати на вихідну точку локативності, тобто точку, звідки спрямована зміна стану. Функціонування генітива в ролі локативної синтаксеми маємо у структурах на зразок **Лаврін видобув із сагайдака стрілу** (Ю. Мушкетик); **Сульпура з-над Збруча помандрувала на підводі до Кракова** (С. Пушик). Родовий локативний при акціонально-локативних предикатах, указуючи на початковий пункт руху, здебільшого вживається з прийменниками *від, з (із, зі), од: Ішли музики із весілля* (Л. Костенко); *Ішов дід з містечка, через гору, у свій присілок ...* (Л. Костенко). Як репрезентант локативної синтаксеми із семантикою шляху руху родовий найчастіше поєднаний із прийменником *серед, вздовж: ... Тим*

часом ми проходим **серед нив** (Л. Костенко); **Марія тінню майнула вздовж стіни і зникла непомітно за муром** (Р. Іваничук). В українській мові грамема родового засвідчена також у ролі локатива зі значенням кінцевого пункту руху. За такої умови вона поєднана з прийменниковим компонентом до: **І хтось до когось їде тим шляхом золотим** (Л. Костенко); **До Буркута вони приїхали 24 липня, в обід** (С. Пушик).

Абсолютну периферію вторинного функціонування родового відмінка становить родовий адресатний: ... **для студбатівціє привезли зброю найновішого зразка** (О. Гончар). Зазначений різновид родового ґрунтується на давальному відмінкові, для якого семантико-синтаксична функція адресатності є первинною, пор.:... **для студбатівціє привезли зброю найновішого зразка** (О. Гончар) і **Студбатівцям привезли зброю найновішого зразка**.

Отже, грамема родового за умови вторинного функціонування засвідчена в об'єктній та суб'єктній семантико-синтаксичних позиціях, що становлять центр транспозиційних форм генітива. Периферію структурують компоненти, виражені родовим, які реперентують синкретизм суб'єкта й предиката, а також у ролі локативної синтаксеми. Абсолютну периферію власне-відмінкового функціонування родового відмінка становить родовий адресатний.

Література

1. Вихованець І. Р. Родовий відмінок: центр чи периферія відмінкової системи? / І. Р. Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук, праць / уклад. А. Загнітко (наук, ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонУ, 2001. – Випуск 7. – С. 10–16.
2. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – Київ : Наук. думка, 1987. – 231 с.
3. Вихованець І. Р. Родовий відмінок: центр чи периферія відмінкової системи? / І. Р. Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук, праць / уклад. А. Загнітко (наук, ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонУ, 2001. – Випуск 7. – С. 10–16.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академічна граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська ; за ред. І. Вихованця. – Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 398, [2] с.
5. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : [монографія] / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
6. Курилович Е. Очерки по лингвистике / Е. Курилович. – Москва : Изд-во иностр. лит., 1962. – 456 с.
7. Степанов Ю. С. Имена. Предикати. Предложения / Ю. С. Степанов. – Москва : Наука, 1981. – 360 с.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка. – Київ : Вища шк., 1993. – 366 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія/ За заг. ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наук. думка, 1969. – 583 с.

References

1. Vy`xovanez`, I. R. (2001) *Rodovy`j vidminok: centr chy` pery`feriya vidminkovoyi sy`stemy`*? [Generic case: the center or periphery of the case system?] *Lingvisty`chni studiyi*: [zb. nauk, prac` / uklad. A. Zagnitko (nauk, red.) ta in.]. – Donecz`k: DonNU, – Vy`pusk 7. – S. 10–16 [in Ukrainian].
2. Vy`xovanez` I. R. *Sy`stema vidminkiv ukrajyns`koyi movy`* [The system of

excellence in the Ukrainian language]. Kyiv : Nauk. dumka, 1987. – 231 s [in Ukrainian].

3. Vy`xovanec` I. R. *Rodovy`j vidminok: centr chy` pery`feriya vidminkovoyi sy`stemy`?* [Rodovyj vidminok: tseentr chy peryferia vidminkovoi systemy?]. *Lingvisty`chni studiyi* : [zb. nauk. pracz` / uklad. A. Zagnitko (nauk, red.) ta in.]. – Donec`k : DonNAU, 2001. – Vy`pusk 7. – S. 10–16 [in Ukrainian].

4. Vy`xovanec` I. R. *Teorety`chna morfologiya ukrajyns`koyi movy` : akadem. gramaty`ka ukr. movy`* [Theoretical Morphology of the Ukrainian Language: Academic Grammar of the Ukrainian Language]. *Za red. I. Vy`xovancya*. – Kyiv : Univ. vy`d-vo «Pul`sary`», 2004. – 398, [2] s [in Ukrainian].

5. Kostusyak N. M. *Struktura mizhrivnevny`x kategorij suchasnoyi ukrajyns`koyi movy` : [monografiya]* [The structure of the inter-level categories of modern Ukrainian: [monograph]]. *Lucz`k : Voly`n. nacz. un-t im. Lesi Ukrayinky`*, 2012. – 452 s [in Ukrainian].

6. Kury`lov`ch E. *Ocherky` po ly`ngvy`sty`ke* [Essays in Linguistics]. Moskva : Y`zd-vo y`nostr. ly`t., 1962. – 456 s [in Russian].

7. Stepanov Yu. S. *Y`mena. Predy`katy`. Predlozheny`ya* [Names. Predicates. Suggestions]. – Moskva : Nauka, 1981. – 360 s [in Russian].

8. *Suchasna ukrajyns`ka literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language] *Za red. A. P. Gry`shhenka*. – Kyiv : Vy`shha shk., 1993. – 366 s [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Грамматичний лад сучасних мов, зокрема й української, характеризує система граматичних категорій, що, виконуючи роль ядерних компонентів мовної організації, репрезентовані на багатьох ярусах мовної структури.

Статтю присвячено актуальним проблемам категорії відмінка іменників, зокрема родового. Визначено, що лінгвісти стояли на різних позиціях у розумінні суті особливостей функціонування родового відмінка. Виявлено, що семантико-синтаксична складність родового відмінка полягає у тому, що він найбільше з-поміж інших відмінкових форм ґрунтується на транспозиційних зв'язках з іншими грамами. Окреслено, що применниковий родовий відмінок може залежати від компаративних прикметникових предикатів якості-відношення, прислівникових предикатів якості-відношення, предикатів кількості-відношення та стану-відношення, перебуваючи в правобічній валентності. Охарактеризовано, що у реченнєвих структурах із суперлативним предикатом поряд з об'єктом порівняння часто може еживатися власне-об'єкт, який має обмежувальне значення й пов'язується з предикатом неголовним, периферійним валентним зв'язком. Такому додатковому компонентові властивий найменший ступінь необхідності. Зрідка в мовленні трапляються конструкції з применниковим родовим відмінком іменників, що є репрезентантом суб'єктної синтаксеми. Генітив із семантикою суб'єкта стану засвідчений у конструкціях із дієслвами достатності/недостатності. Специфіка вказаного компонента полягає у вираженні відчуття фізичної або морально-психічної достатності/недостатності чого-небудь необхідного чи бажаного.

Зауважено, що в сучасній українській літературній мові родовий відмінок є єдиним морфологічним варіантом суб'єктної синтаксеми, яка входить у валентну рамку компаративних і суперлативних предикатів кількості-відношення. За такого функціонування відмінкове закінчення родового доповнюють кількісні модифікації, а саме семантика неозначеності.

Виявлено, що грама родового за умови вторинного функціонування засвідчена в об'єктній та суб'єктній семантико-синтаксичних позиціях, які становлять центр транспозиційних форм генітива. Периферію структурують компоненти, виражені родовим, які репрезентують синкретизм суб'єкта й предиката, а також у ролі локативної синтаксеми.

Ключові слова: неморфологізована транспозиція, відмінкова напівпериферія, відмінок, об'єкт, суб'єкт, речення, родовий відмінок.